

S:t Jacob kyrkas historia

Bakgrund och den första församlingskyrkan.

Sankt Jacobs kyrka började sin historia på tidigt 1300-tal som ett kapell i utkanten av Solna församling. 1311 finns handlingar som nämner ett nyuppfört kapell på Norrmalm. Det är svårt att säga om Jacob blev en egen församling under 1400-talet. På 1430-talet kallades kyrkan "ecclesia parrochialis" vilket betyder "församlingskyrka" och det finns skäl att anta att kapellet då ersatts av en tegelkyrka. Undersökningar har visat att denna kyrka låg norr om nuvarande kyrkogården – alltså ungefär där nuvarande församlingshuset ligger.

Det bör ha varit en tegelkyrka som revs efter beslut av Västerås Riksdag 1527, hade kyrkan fortfarande varit byggd i trä skulle den nog inte ha rivits. En anledning till rivandet var att kyrkorna på malmarna hade använts som tillflyktsort för fienden under kriget om Stockholm sedan 1470-talet. Dessutom behövde kung Gustav I tegel till förstärkningsarbetena av Stockholms innerstad.

Helgonet S:t Jacob

Kyrkan är uppkallad efter aposteln S:t Jacob d.ä., pilgrimernas och alla resandes helgon. Han avbildas som en pilgrim med hatt, vandringsstav och kammussla. Musselskalet användes som kåsa, att dricka vatten ur på vägen.

Johan Ills kyrka 1588-1592

1580 gav kung Johan III order om att man skulle återuppföra S:t Jacobs kyrka. Det var också ett led i att på allvar införliva malmarna i Staden. Bygget startade 1588, denna kyrka skulle också uppföras i tegel och på samma plats som den ursprungliga. Troligen var Willem Boy arkitekt, han arbetade parallellt med de kungliga slotten. Den man som ledde arbetena på Jacobs kyrka var byggmästaren Henrik van Hufwen. Kungen ändrade sig snart vad gällde kyrkans läge och utseende och man började bygga söder om kyrkogården. Långhuset fick slutligen en treskeppig plan, sex travéer långt, och utskjutande, smalt polygonalt kor. Fram till kungens död 1592 han man få de tre skeppen klara, pelarna av öländsk kalksten och valvet över korsmitten färdigt, där man skulle bygga centraltornet.

Karl IXs kyrka och Flemmings bygge 1633-1644

Det tog lång tid att färdigställa kyrkan. Den visar idag spår av både sengotik, renässans och barock. Från Johan IIIs död 1592 stod bygget stilla fram till omkring 1630. Karl IX hade dock intresse av att färdigställa kyrkan. Han planerade att Norrmalm skulle bli en egen stad. Praktiskt fick också Norrmalm egen jurisdiktion och ett eget sigill 1602, dock inga stadsprivilegier. Under Karl IXs ledning utökades kyrkan på längden med två travéer. Arbetet gick sakta och intresset för kyrkan uppehölls mycket p g a att finska församlingen halvt om halvt fick löfte om att använda kyrkan när den blev färdig. 1633 tog Klas Flemming, Sveriges förste överståthållare, initiativ till att skriva kontrakt med murarmästare Hans Förster och stenhuggaren Henrik Blom. Valven är slagna i olika stjärnformer. I mittenvälvets tal står årtalet 1642 men förgyllda siffror, det år då taket var färdigt. Sydportalen, daterad till 1644, är sannolikt ett verk av stenhuggarna Markus eller Hans Hebel. Den västra och den norra portalen är utförda stenhuggaren Henrik Blom 1643. Hans verk var även tvärskeppens gavelkrön i holländsk renässansstil, förstörda vid branden 1723.

Invigningen 1643

Kyrkan invigdes 1:a Advent den 26 november 1643 i närvaro av bl a drottning Kristina.

S:t Jacob blir egen församling

Dagen före hade Norra Malmen delats i två församlingar, S:ta Clara och S:t Jacob. Mellan församlingarna gick Malmskillnadsgatan uppe på Brunkebergsåsen. Uppe på bortersta änden av

åsen låg redan en kyrkogård, Nya kyrkogården. Där skulle snart S:t Johannes begravningskapell byggas som skulle vara annexkyrka till Jacob fram till 1906.

Byggnationerna under 1600-talet och ny sakristia 1698

Bara delar av inredningen var färdig, arbetet fortskred ett tag.

Den södra portalen är huggen i grå sandsten och blev färdig först 1644. Den är troligen tillverkad av bildhuggaren Hans Hebel eller möjligen av hans bror Markus Hebel. Norr om koret lät man bygga till en ny sakristia år 1698.

Branden i taket 1723

1723 drabbades kyrkan, främst taket, av brand. Nytt centraltorn, ritat av G. J. Adelcrantz, invigdes 1739. Kyrkans alla tornhuvar ritades av C. Hårleman. Långhuset utökades 1862 genom att de murar som avskilt långhus från sakristia och gravkor, i sidoskeppens främsta travéer, avlägsnades. På 1770-talet målades kyrkans exteriör gråvit.

Byggnadshistorien under 1800-talet

1800-talet innebar stora förändringar av interiören. 1814-16 gjordes en utrensning av nästan allt 1600-tal i kyrkan och under en tid byttes föremål ut med stor intensitet. Alla gamla läktare revs ut och istället byggde man hellånga läktare i både norra och södra sidoskeppen. Altaruppsatsen byttes ut, orgelläktaren ändrades. Resultatet av dessa åtgärder var att kyrkan i princip framtogs allt ljus. Församlingen klagade. 1825 förändrar man inredningen i kyrkan igen. Läktarna byggdes om och bänkinredningen, som tidigare målats pärlgrå, målades i mahognybrunt.

Centralvärme och gasljus

1850 fick kyrkan centralvärme från en värmepanna placerad öster om sakristian. 1862 övergick församlingen till gasljus i kyrkan, 1450 gaslågor vilket var det största antalet i en Stockholmskyrka.

Vasa-renässans 1893

Resultatet av dessa ändringar avlägsnades vid restaureringen 1893 ledd av arkitekt C Möller. Då fick inredningen en nationalromantik prägel som kallades Vasa-renässans. Läkarna byttes ut mot barockinspirerade läktarbarriärer. Tak och väggar målades med bladdekor och man satte in elektriskt ljus. Koret fick helt ny utformning med lågt altarskåp och målade glasfönster.

1900-talets renoveringar

1910 gjordes en utvändig upprustning av kyrkan, bl a satte man in ny sandstenssockel och lade på nytt koppertak. 1926 byggdes sakristian ut med ett rum åt öster.

Ombyggnaden 1932 - 37

Nästa genomgripande renovering kom 1932- 1937 gav kyrkan den rena och lite kala känsla som fortfarande präglar kyrkorummet idag. Arbetet leddes 1936-37 av slottsarkitekt Ove Leijonhufvud och började med att kyrkan fick ny puts i samma ljusgrå ton som på 1770-talet.

Kyrkan idag

Inga större förändringar har skett sedan 1937. 1968-69 renoverades kyrkan invändigt och utvändigt och invigdes den 16 november 1969 i närvaro av kung Gustav IV Adolf.

Församlingshuset 1985

Den 29 sept. 1985 invigs det nya församlingshuset som byggts på samma plats som kyrkans gamla begravningskapell vid norra sidan av kyrkogården. Församlingshuset ersatte två församlingsfastigheter som exproprierades under 1970-talet.

Sammanläggningen 1989

S:t Jacobs församling slogs samman 1989-01-01 med Storkyrkoförsamlingen och S:ta Clara församling till Stockholms domkyrkoförsamling. Då hade Jacobs församling 150 kyrkotillhöriga, vilket inte var tillräckligt för att upprätthålla församlingen.

Anna-Johanna von Platen
Stockholms domkyrkoförsamling
Inventarium
Uppdaterat 2003